

В Словацько-українському інформаційному центрі по вул. Янка Бородача постійно відбуваються акції, на які приходять все нова і нова публіка з Пряшева або його околиці. 3-го грудня це була виставка фотографій прашівських фотографів, співавтором якої був і Ладислав Цупер.

На два дні пізніше, 5-го грудня 2018 р., в тому ж виставочному залі здійснився прекрасний Вечір української пісні, музичний рецитал «Лети, моя пісне, лети» співака-баритоніста Мгр. Марка Мохнача у супроводі на фортепіано заслуженої артистки Укра-

▲ На фото (зліва): Павло Василь, Любов Гундер, Марек Мохнач.

Вечір української пісні

їни, доцентки Любові Гундер. Сценарій і режисуру цього чудового концерту підготував диригент Павло Василь, який із співаком працює як вокальний педагог уже більше як сім років і його робота у співака дуже помітна, а словом в переповненому залі супроводила милозвучною українською мовою колишня актриса Театру ім. Олександра Духновича, а тепер актриса Театру ім. Йонаша Заборського Валерія Фірйеш.

Глядачі почули старовинні українські пісні-романси, які вже стали народними, і які належать не тільки до концертного, але й до педагогічного репертуару студентів, ліричні, любовні, жартівливі та козацькі пісні, які сучасна старша генерація часто співає на різних святкуваннях. На концерті прозвучало взагалі 15 пісенних творів, зга-

даємо хоча б декілька: «У горах Карпатах», «Виростеш ти, сину», «Дивлюсь я на небо», «Мав я раз дівчиноньку», «Ой там, за Дунаєм», «Розпрягайте хлопці, коні», «Чорнобривці». А для урізноманітнення концерту кон-

цертний виконавець, Любов Гундер, педагог прашівської Приватної консерваторії ім. Дезидерія Кардоша, виконала невелику клавирну фантазію-варіацію на тему української народної пісні «Ой, чий то кінь стоїть».

▲ Публіка тепло прийняла виступ співака.

▲ Марек Мохнач з батьками і бабусею.

Про новини діяльності Союзу русинів-українців Словацької Республіки, про те, чим живе українська громада Словащини, що друкує газета «Нове життя», можна довідатись, відкривши фейсбук: <https://www.facebook.com/rusiniukrajincislovenskejrepubliky/>

«Четверта хвиля» і наші видання

«Четверта хвиля» – Міжнародна громадська організація українців. Суть «Четвертої хвилі»? «збереження й розвиток ресурсу самостійної сили кожної української людини й збірної цілісності народу та їхнє право, обов'язок і відповідальність розвивати національну культуру й самостійну національну державу. З культурного саморозвитку людської особистості розпочинається культурна самоорганізація збірної цілісності народу, нації.»

Газету «Нове життя», журнали «Дукля» і «Веселка» можна прочитати й на сайті «Четвертої хвилі: 4hvylla.com/zml.

Дорогі читачі!

Вітаємо вас зі світлими, радісними святами, які об'єднують у собі і наше дитинство, і наше сьогодні, і мрії про майбутнє. З Новим роком і Різдом Христовим.

Редакція газети
«Нове життя»

▲ Виконуючий обов'язки голови ЦР СРУСР Павло Богдан (вправо) побажав співакові творчих успіхів. На фото: Любов Гундер, Марек Мохнач, Валерія Фірйеш.

* * *

Є в житті ситуації, які назавжди зберуться в пам'яті і серці. Незабутнім для мене залишиться концерт Марка Мохнача, співака молодого віку, але зрілого голосу і думки і Любові Гундер, прекрасної української піаністки і захоплюючої жінки чистої щирої душі.

Я високо ціную драматургію і підбір українських пісень, які природно поповнювались, весь концерт прозвучав природно і, зрозуміло, гарно.

Радує, що в Словацько-український культурний та інформаційний центр приходять митці, які підтримують добрі відносини і презентують це своєю працею і натхненням.

Українська пісня, вся українська культура – надзвичайно широка, пристрасна, щира. Люди з такою культурою не можуть бути погані, добро і любов можна було відчутти з кожному тоні співи і клавіру.

Здається, що Центр культури в Пряшеві може гордитись тим, що тут пройшов концерт такого високого рівня.

Я підтримала б, можливо, і більше спільних українсько-словацьких проектів, які б вказали на співпрацю і близькість обидвох народів – українців і словаків, особливо в нинішній складний період, коли у світі панують непорозуміння, непошана, зневага і кривда.

Дуже ціную гарну подяку співака М. Мохнача своєму вчителю Павлові Василю, диригентові і голосовому педагогу, який показав співакові дорогу, якою має крокувати. То свідчить про покору і чуття до справедливості, коли людина визнає і працю та заслуги іншої людини, де нема початку і де нема кінця. Лише у спільному зусиллі людей і спільноти можна крокувати вперед, приносити користь і вміти й бачити більше і поза межі «мого двора». Чим більше будемо єднатись і концентрувати енергію для добра людей, народу, країни, не лише дивитись на себе, тим більше буде у нас любові і порозуміння і менше сварок, злоби і заздрощів.

Яна ЛЮБИМОВА.

▲ В Словацько-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві 3 грудня 2018 р. була відкрита виставка фотографій п'яти прашівських фотографів (на фото зліва) – Мілана Орсага, Ладислава Цупера, Александра Гріцова, Ігоря Дем'яна та Петра Стромпла. В музичній програмі віночок українських і словацьких народних пісень виконала музичний педагог Яна Любимова.

Дуже зворушливо вийшло виконання Марком Мохначем пісні для мами «Пісня про рушник», який тут же після пісні передав мамі, яка разом з його батьком і дальшими членами родини приїхала у Пряшів аж з Габури, букет квітів.

А що сказати під кінець. Нехай у нашому Центрі частіше бувають такі концерти, а нашому Маркові, теперішньому студенту третього курсу консерваторії, побажати до майбутньої виконавської дороги багато успіхів. Наййого пісні летять на крилах і до дальших людей нашого рідного карпатського і бескидського краю і за його межі.

Золотим клинцем Вечора української пісні в Словацько-українському культурному та інформаційному центрі було виконання пісні «Два кольори», яку Марко заспівав у супроводі акордеоніста Ігоря Крети, з яким співпрацює більше як п'ять років. Пісню разом співав переповнений зал. Всі ми відходили додому, повні чудових вражень.

Ігор КРЕТА.
Фото М. Ілюка та Л. Цупера.

▲ Іван (Януш) Острозький.

Питання національної свідомості, вірності своєму роду було у нас завжди проблематичним. Не інакшим воно було і в минулому.

Як відомо, певний час власником Зборівського (Маковицького) замку коло Бардієва був найбагатший магнат свого часу, який займав найвищу світську посаду в Речі Посполитій – каштелян краківський та останній представник великого українського князівського роду Острозьких, перший, хто зрадив віру батьків і перейшов до католицизму (1579) – Іван (Януш, Янош) Острозький (1554 – 1620).

У словацьких довідниках, призначених для широкого загалу, як не диво, його слід здебільшого утаємничується, замовчується або й зовсім обходиться без уваги. Проте його постать добре відома польським і українським дослідникам, в тому числі М. Грушевському, І. Огієн-

За народними переказами, пам'ятник був побудований на місці, де раптово помер власник Маковицького замку Гашпар Шереди від жалю, що продав свій замок. Одна з легенд говорить: «Gašpar Šeredy predal svoj hrad Rákocziemu za tisíc zlatých. Podmienkou bolo, aby všetky mince boli razené v Sedmohradsku v jednom roku. Keďže toľko mincí sa v Sedmohradsku nevyrazilo za niekoľko rokov, bol presvedčený, že podmienku Rákoczy nesplní.

Прикра, Пстрина, Раківчик, Розтоки, Стебницька Гута, Шеметківці, Юркова Воля та ін. Врешті, в 1601 році Іван Острозький продав Маковицьке панство Жигмондові Ракоцію за 80 000 угорських золотих. Цитуємо з монографії Яна Бенька: «Už kopcom 16. storočia, keď majiteľom panstva bol Ján z Ostrohu, ktorý v roku 1601 makovické panstvo predal za 80 000 uhorských zlatých Žigmundovi Rákocimu, začali vznikať posledné nové trvalé sídliská valašského obyva-

з нього доброго воїна, але його виховують єзуїти і відвертають від батьківської віри. Івана мучить совість. Прийшов на Маковицю, і на бідній дерев'яній церквці він

*Замітив православний хрест
святий,
Здринув: – Ах, церква моїх
батьків!*

*Де ти, батьку? Де ви, могили
Моїх православних дідів?
Всього, всього мене лишили
Іезуїти – плем'я гадів.*

тим те село називалося Підграддя. А далі село – Земельне, чужинці назвали його Смильно. Павлович пише:

*Руське плем'я на нім перший
раз орало.
Земельне од руських людей
одобрили
Й латинської віри полякам
оддали.*

Українські дослідники Пряшівщини дивувались, яким чином в українському середовищі постало римо-католицьке село зі словацько-польською мовою. Бачимо, що це асимільовані українці. Чи треба дивуватись, що Шевченко ненавидів єзуїтів? Не за їхню віру, але за денационалізаційну працю. За це ж ненавидить їх і греко-католицький священник О. Павлович. Він знає, що з латинством занесено на Пряшівщину неспокій, денационалізацію. Бажаючи сказати правду, О. Павлович написав історію Маковиці. На жаль, вона дотепер не знайдена.

Знаючи факти, певно з історії та з переказів, Павлович відразу спостеріг, що мадяри спотворюють історію нашого народу. Тож він виступив проти її фальшування:

*Історії люди грозни попалили,
Вони історичну правду
прекрутили.*

*Нашу історію блатом замазали,
З своїх мозгів свою нову написали.
Всюди описують свою владу,
панство,*

*З усім би хотіли згладити
слов'янство.*

*Пан Бог дав нам життя, краще
жити хочем,
Живі ми, живемо, славно жити
будем.*

Степан Пап. Історія Закарпаття, том 3, стор. 527 – 529.

Степан Пап – історик, греко-католицький священник (11. 3. 1917 – 25. 2. 1990, Кошиці). Працював у редакціях греко-католицьких журналів «Благовістник» і «Слово» (з 1973). У 1979-84 рр. був головним редактором усіх греко-католицьких видань, у яких надрукував багато цінних праць.

ків, виготовлених для своїх рідних з любов'ю і теплом напередодні найвеличчішого свята – Різдва Христового!

Ірина МАЦКО.

Будитель Олександр Павлович про Івана Острозького

Žiaľ, myšlil sa. Dohodnutú sumu presne na deň dostal a hrad musel odovzdať svojmu novému majiteľovi. Keď skormútený odchádzal z hradu, na mieste, kde je postavený pamätník sa otočil, aby ešte raz videl svoj milovaný hrad a od žiaľu mu puklo srdce». Як довів український архітектор, дослідник старовини Володимир Січинський, в легенді є явні неточності: замок Жигмондові Ракоцієві продав не Гашпар Шереди, а Іван Острозький, який одержав його як придане (veno).

З джерел відомо, що Іван Острозький одружився з дочкою Гашпара Шереди Зузаною і з нею відновив цей пам'ятник. Про це говорить латинський напис на південно-західній частині пам'ятника: «Illustrissimus princeps dominus D. Janussius dux in Ostrog comes de Tarno palatinus Wolyhiniae & cum Susanna Seredi consorte sua hoc opus renovari curavit A. D. M. 590. Die decima nona iulii».

В українському перекладі: «Найясніший князь пан Д. Януссіус, воевода Острозький, граф Тарнувський, палатин Волинський, зі своєю жінкою Зузаною Шереди відновив цей пам'ятник 19 липня 1590 року».

Іван Острозький був старшим сином воеводи київського та маршалка волинського, князя Костянтина Острозького (1527 – 1698), який заснував Острозьку академію та видав відому Острозьку Біблію. За Івана Острозького завершився процес заселення нашого краю русинами, головним чином з українських і польських теренів. Часті спустошливі наїзди поляків приносили згубні наслідки – руйнацію матеріальної і духовної культури беззахисних русинів, в тому числі їх церкви і часто руські поселення повністю обезлюднювались. Словацький історик Ян Бенько в монографії *Osídlenie severného Slovenska* (1985) наводить, що у період владарювання Івана Острозького на Маковиці виникли такі нові руські поселення: Белеївці, Бодружал, Вапенник, Вишній Мирошів, Вишня Комарник, Вишня Ядлова, Доброслава, Кечківці, Корейці, Крайня Порубка, Кружльова, Медведже, Мироля, Нижня і Вишня Писана, Нижня і Вишня Полянка,

тефства, doložené v urbári panstva z roku 1618: Dlhoňa (Dolhonya), Ondavka (Ondawka), znovu osídľovaný Nižný Komárnik (Also Komarnik), Krajné Čierne (Krainiay Czarno), Krajná Polana (Polona, alias Polianka Krainaj), Krajná Bystrá (Biztra), Frička (Fricska), Havranec (Gawriniecz), Kožuchovce (Kozukowcze), Hutka (Hutha), Veľká Driečna (Dricsna), Šarbov (Sarbowa) a Regetovka (Uengersky Regetow)».

Увазі читачів пропонуємо уривок з книжки Степана Папа, в якій мова йде про ставлення будителя, свідницького греко-католицького священника Олександра Павловича (19. 9. 1819 – 25. 12. 1900) до Івана Острозького.

Мирослав ІЛЮК.

* * *

О. Павлович цікавився історією своїх предків. По сусідству з ним знаходився Маковицький замок зі Зборовом. Колись це був осідок сина князя Костянтина Острозького, що зрадив віру й народ та став Янушем. Цей Януш латинізував, а тим і денационалізував кілька сіл в околиці Бардієва. О. Павлович в своєму вірші звинувачує в цьому єзуїтів. Зміст вірша такий: батько, Костянтин Острозький, віддає сина на виховання німцям, щоб зробили

Різдвяна зустріч жінок

У цей передріздвяний час 23.11.2018 р. в Центрі культури міста Кошиці району Тягновець-місто традиційно відбулася різдвяна творча зустріч жінок, підготовлена місцевою адміністрацією та Асоціацією жінок Словаччини, філіал Кошиці під головуванням Ярмили Репчиківой. Цього разу на майстер-класі з миловаріння, який вона провела, жінки зробили гарне різдвяне мило. Майстер-клас з техніки сухого валяння проводила Ірина Мацко з Кошиць, під час якого жінки вникали в таїну цієї старовинної техніки наших предків і виробили чудові різдвяні кулі з овечої вовни.

Всі присутні мали радість з чудових різдвяних подарун-

▲ Учасниці майстер-класу з техніки сухого валяння, який провела Ірина Мацко.

▲ Різдвяні ялинкові прикраси – автор Ірина Мацко.

▲ Під час занять.

▲ Пам'ятник Гашпару Шереди, відновлений Іваном Острозьким.

ку, а також сучасним дослідникам, в тому числі Я. Бондарчук, яка оцінює постать Івана Острозького на великій джерельній базі.

Про слід Івана Острозького на Маковиці говорить і недавно реставрований гарний, трикутний ренесансний пам'ятник верхньоугорському капітану і воеводи в службах Фердинанда I Габсбурзького Гашпару Шереди (нар. біля 1566 р. – помер 1553 р.), який був побудований у 1566 р. і стоїть до наших днів поблизу роздоріжжя до Бардіївських купелів у напрямі села Довга Лука (Dlhá Lúka).

▲ Латинський напис на пам'ятнику.

▲ Трудова президія конференції.

Гуцульська республіка – 100 років... В одній Великій Україні

8–11 листопада 2018 року у селищі Ясіня на Закарпатській Гуцульщині відбулися урочисті святкування з нагоди 100-річчя заснування Гуцульської Народної Ради. Ясіня – столиця українського державного утворення Гуцульської республіки 1918–1919 рр. Народне віче зібралося тут саме у день заснування Гуцульської Народної Ради 8 листопада 1918 року, яка ухвалила рішення про приєднання східних районів Закарпаття до ЗУНР.

10 листопада ц. р. тут було проведено Міжнародну наукову конференцію «Гуцульська республіка – феномен творення української державності на Закарпатті періоду національної революції». У роботі конференції взяло участь більше 90 осіб: представники органів державної влади, закордонні та вітчизняні науковці, краєзнавці, молоді вчені, вчителі, громадські діячі. Перед початком конференції голова суспільно-культурного товариства «Гуцульщина» у м. Львові Василь Коржук вручив новий прапор Всеукраїнського това-

риства «Гуцульщина» голові Товариства Дмитру Стефлюку. Модератором і натхненником конференції став Андрій Королько – кандидат історичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. З вітальним словом до присутніх звернувся Дмитро Стефлюк – голова ГО Всеукраїнське товариство «Гуцульщина».

Словачину на конференції представляв Микола Мушинка – єдиний учасник, який знав президента Гуцульської республіки С. Ключурака особисто після його повернення із ГУЛАГу в Сибіру (1945–1957), відредагував та опублікував його спогади «До волі» (Нью-Йорк, 1978; 189 с.; перевидання – Ужгород, 2009, 184 с.) та написав про нього дві монографії під назвою «Лицар волі. Життя і політично-громадська діяльність Степана Ключурака» (Ужгород, 1995; 284 с.; друге доповнене видання там таки 2011; 448 с.). Саме йому на святкуванні дісталася найбільша пошана – три найвищі ордени Ясінької селищної ра-

ди: орден «За заслуги на честь 520-річчя Ясіня», ювілейний орден «100 років Гуцульської республіки» та орден «Гуцульської Народної Ради».

Грунтовні доповіді на конференції також виголосили: Василь Лизанчук та Михайло Гнатюк з Львова, Ігор Райківський та Степан Кобути з Івано-Франківська, Василь Попович з Румунії, Ярослава Ткачук з Коломиї, Василь Мулеса з Перечина, Наталія Ребрик з Ужгорода та ін. На конференції Андрій Королько провів

презентацію наукового видання «Західно-Українська Народна Республіка (1918 – 1923). Енциклопедія. Т. 1» (Івано-Франківськ, 2018; 688 с.), в якому низка гасел присвячена діяльності Гуцульської Народної Ради та Гуцульської республіки.

В заключній резолюції учасники конференції відзначили, що важливим етапом не лише в розвитку політичного життя на Закарпатті, а й загальноукраїнського державотворчого процесу стала діяльність українських народних рад на території краю. Серед них виділялася заснована в листопаді 1918 р. Гуцульська Народна Рада в Ясіні, що ухвалила рішення про приєднання східних районів Закарпаття до ЗУНР. Апогеєм національних змагань українців Закарпатської Гуцульщини стало проголошення на початку 1919 р. в цьому містечку Гуцульської республіки, керівники якої вважали її складовою ЗУНР.

**Андрій КОРОЛЬКО,
м. Івано-Франківськ,
Україна.**

ЯРОСЛАВУ ШУРКАЛІ – 80

Цими днями прясівський фоторепортер, художній фотограф та підприємець Ярослав Шуркала відзначив своє 80-ліття.

Пригадаймо найосновніші етапи його життя.

Ярослав Шуркала народився 26 листопада 1938 року в селі Симер Перечинського району на Закарпатті. Однорічною дитиною він з батьками приїхав у місто Пряшів, яке стало постійним місцем його перебування. В 1960 році він став працювати в українському журналі «Дружно вперед», в якому опублікував кращі свої фоторепортажі та цикли фотографій. У газеті «Нове життя» він співзаснував молодіжний додаток «Тон». Політична ангажованість Я. Шуркали найвиразніше проявилася в період «Празької весни» 1968 року та в нелегальних засобах масової інформації у перші місяці після окупації Чехословаччини військами Варшавського договору. За неї у часі т. зв. «нормалізації» його звільнили з роботи з суворого заборону друкуватися та працювати у сфері культурних установ.

На щастя, він, будучи членом Спілки чехословацьких журналістів, мав право працювати «на вільній нозі». Користаючись цим правом, він майже два десятиліття анонімно працював у галузі пропаганди, рекламної та художньої фотографії. Ця галузь і в часі тоталітаризму була солідно гонорованою.

Після падіння комуністичного режиму він був співзасновником першої у Чехословаччині щоденної вечірньої газети «Prešovský večerník», яка стала дуже популярною і принесла йому немалі прибутки. В тому ж часі він, взявши немалі позики у банку, разом з двома колегами приватизував прясівську друкарню «Východoslovenské tlačiarne» – найбільшу у Словаччині (260

людей). Згодом він став єдиним власником основної частини цієї друкарні. Переважна кількість її продукції поступала за кордон, головним чином, в Україну. За це уряд України нагородив Я. Шуркалу, як єдиного громадянина Словаччини, двома високими державними відзнаками: Орденом Президента України «За заслуги» 3-го і 2-го ступенів. Чималу матеріальну допомогу він надав рідному селу Симер, в якому залишилася частина його рідні.

Будучи пенсіонером, він займався авіаспортом та експортом ультралегких літаків в Україну. Багато уваги він приділяв громадській роботі.

З круглим життєвим ювілеєм привітали Ярослава Шуркалу його рідні, друзі та численні співробітники. А теж словацькі засоби масової інформації Газета «My – Šariš» (2. 12. 2018) назвала Я. Шуркалу «legendou žurnalistiky a fotografie... neprehliadnuteľnou osobnosťou v umeleckom, kultúrnom a spoločenskom živote Prešova».

З України прибули до Пряшева привітати ювіляра засновник приватної картинної галереї в Ужгороді Михайло Ілько та генеральний директор фірми «Явсон» Олександр Яворський.

Микола МУШИНКА.

Збудити критичне мислення

Художній переклад трактують як різновид літературної творчості, внаслідок якої твір, існуючи в одній мові, так би мовити, оживає в іншій. Правда, процес художнього перекладу набагато складніший.

Поява нових українських перекладів зі словацької літератури привела нас саме до таких міркувань.

Насамперед нагадаємо, що у київському видавництві «Знання» вийшов роман словацького письменника Міхала Гворецького «Троль», який на українську мову перекла-

називають «головним алхіміком сучасної словацької прози», представником магічного реалізму та постмодернізму. Балла ставиться до своїх героїв з типовою для нього іронією, має незвичний талант бачити у повсякденних речах спалахи чогось надзвичайного.

За найбільш успішну на сьогодні книгу «Іменем батька» В. Баллу було нагороджено престижною премією «Анасофт літера» у 2012 році. Твір перекладено у Великобританії, Нідерландах, Угорщині та Чехії.

У післямові «Іменем Балли», яке написав професор Університету імені Палацького в Оломоуці Лубомір Махала, можна прочитати й таке: «Тексти Балли фахівці характеризують як фантастичні, сюрреалістичні, натуралістичні, гіперболізовані, що уможливають пряму критику, уїдливі гумор, неетичну відкритість і навіть непристойність, іронію».

Обидва переклади було видано за фінансової підтримки комісії SLOLIA, словацького Літературно-інформаційного центру в Братиславі.

(ІЯ)

*Вінчую вам, вінчую, на щастя, на здоров'я,
На тото Боже народжіння.
Жебы нам дал Господь Бог
Тото народжіння прежыти,
І ліпшого шя дожыти,
Гойніше, покойніше, од пана ласкы,
Од людей приязнь, од Пана Бога пожегнаня,
А по смерти царство небесне.
Христос рождається!*

(с. Вишній Комарник)

*Вінчую, вінчую, на тото Боже народження,
Жебы сте шя могли дочекати другого,
Божого народження, гойніше, спокойніше,
Уроджаніше, жебы ліпшы рочки были,
Як зме їх прежыли, жебы сте мали од людей приязнь,
Од Пана Бога пожегнаня, жебы сте мали ягничок,
Теличок, як на тій галузочці четиночок,
Жебы сте были здоровы, веселы, як на небі ангелы.*

(с. Сулин)

Народ скаже – як зав'яже

Язык за зубами, руки при собі – цілий світ переїдеш.

Баранове рогы не заважать.

Волять ті завідіти, як тя мають сановати.

Де дають – брати, де б'ють – втікати.

Як дають, то б'ють, як б'ють, то втікай.

Дорога славы на леді поставлена.

Різдво, Новий рік і Водохрещі – найвишніші свята зимового періоду. В обрядових діях цього циклу відображалась спроба селянина-хлібороба заглянути, передбачити та вплинути на позитивний хід господарства: викликати добрий, багатий прийдешній врожай, приплід худоби, забезпечити достаток, добробут, здоров'я і щастя для своєї сім'ї на протязі цілого року. Виконувались вони передусім увечір напередодні Різдва, який називаємо СВЯТИЙ ВЕЧІР, і з яким пов'язано найбільше звичаїв, обрядів, повір'їв та магічних дій в період зимового сонцестояння, які побутовали на території Пряшівщини.

Різдво – це свято сімейної радості, свято сімейного щастя, спокою і надії.

В календарному циклі русинів-українців Північно-Східної Словаччини одним з найхарактерніших звичаїв зимового різдвяно-новорічного періоду є **КОЛЯДКИ** – різдвяні пісні-побажання, які виконувались в часі Святого вечора, Різдва, Нового року та Водохрещі. В часі різдвяно-новорічного періоду колядники ходили по селі від хати до хати групами по п'ять і більше дорослих членів та молодиків, але згодом брала в них участь лише молодь. Колядники ще на подвір'ї під вікнами хати трикратно запитували господаря:

▲ Колядники, Малий Липник, 1960.

– Пане господарю, можеме ся веселити?
– Весельте ся, весельте, лем мі хыжу не пересельте, – відповідав газда, або:

– А ці нам са дате повеселити в тум домі, як Христос вінчував в стодолі.

Колядники заходили в хату. І почали звертатися до домашніх:

– Пане господарю, коляда вам са кланять до вашого дому, жебы вам Господь Бог нагородив по стодолах, по коморах, по всій зелені

(с. Звала)

В залежності від того, кому вони адресувались, розрізняємо колядки **газдові, газдині, парубкам та дівчатам**. В колядках газдові та газдині переважають аграрні мотиви – побажання доброго врожаю, припліду худоби, розквіту господарства:

А щебеточка защебетала,
Нашого газду догоры зняла:
– А пане газдо, ставайте горі,
Велика радість на вашім дворі!
Шыткы овечкы шы покотили,
Шыткы ягничкы поприносили,
Лем тота една мала баранка,
Што Ісускові на єзуланка.
На вашім столі червена ружа,
Вашій Ганічкі шумного мужа.
Вашому Петрові шумна фрайрка.
На вашім столі є голба вина,
Вашій невісті на ручки сына.
А в нашій хыжі краса велика,
Наливай, газдо, до погарика!

(с. Нижня Полянка)

Зазвичай в колядках співається про багатого господаря, якого Бог обдарував волами та коровами в чотири ряди, що мало лише примножити зростання господарства того газди, до якого колядники завітали.

В колядках синам осівається хороبریсть сина-вїтязя, сила, працьовитість, поєднана з хліборобською діяльністю:

▲ Колядники, Бехерів, 1931.

В нашого газды є три сїнів.
Сынове, ей, сынове-вїтязове,
Вїтязове – славы суть.
Мають вни поле незміряное.
Заміряли вни го копійочками,
Зорали вни го шабельочками,
Та засяли вни яру пшеничку.
Яра пшеничка барз ся зродила,
Нашого газду барз потішила.
Ідутъ женчыкы – як дрібен дощик,
За ними снопы, яко звїздочки.
Ідутъ возичкы, яко хмарочкы,
Звозять снопочкы до стодолочкы.
Навезли вни нам – як зеленый гай.

(с. Калинів)

Звичаї нашого села ДАЙ ВАМ, БОЖЕ, ЩАСТЯ, ЗДОРОВ'Я В ТІМ ДОМІ...

Вінчуєме вам з добрым здоров'ям,
Та на новий рік, тай на довгий вік.
Вам колядочка, нам паліночка.

(с. Калинів)

Після співу колядники зверталися до сина зі словами: *Та, пане молодий, росни великий, жебы зме ті були на свадьбі, як зме теперька шумно співали, жебы так зме ті на свадьбі танцювали.*

Закінчувались колядки поздоровленнями, віншуванням:

Та пані молода, рости велика, абы зме пушли на свадьбу танцювати, і так, як теперька заспівати

(с. Стриговець).

Обряд колядування завершувався обов'язковою нагородою всіх учасників. За традицією це були горіхи, печиво, яблука, хліб, інколи навіть гроші. Вимоги подарунків також поєднувалися з жартівливими погрозами. Поширеним мотивом була погроза *вытрепати вышиткы горці на пецу:*

Дайте же нам, дайте, шо нам мате дати, бо кедь нам не дате, та нас погнівате, вышиткы горці потрепеме, шо на пецу мате

(с. Кленова).

Одержавши винагороду за колядування, колядники прощалися з господарем дому та його сім'єю словами подяки:

Дякуєме вам за ваші дары, шо сте нас красні обдаровали,
Пану газдові – сто голбу вина, пані газдыні – на ручки сына,
Пану сынові – до рук шабличку, нам колядникам по погаричку,
Жебы сте собі са зле не мали, же зьме вам красно колядували.

(с. Дара)

Ще в середині XIX століття на Пряшівщині були поширені старовинні світські колядки, які після Першої світової війни поступово почали вимінати церковні духовні пісні про народження Ісуса Христа, зберігаючи свою традиційну назву – **колядки**.

Слід згадати про дальший фольклорний жанр, як і досі тісно пов'язаний з Різдрвом – Віфлеємська гра (*ясличкарі*), відомості про яку маємо ще з XIX століття. В основі цієї гри лежать біблійні оповіді про народження Ісуса Христа. Віфлеємська гра – синкретичний твір народного мистецтва, в якому слово, пісня, танець і народне мистецтво творять одне невід'ємне ціле. Її головними персонажами є 3 – 5 вівчарів, 1 – 2 ангели, три царі, Ірод, жид та чорт. Ця традиція збереглася на Пряшівщині донині, переважно в таких селах, як Якуб'яни, Остурня, Мирошів, Тополя та інші.

Дальшою невід'ємною частиною святокової атмосфери різдвяно-новорічних свят є **ВІНШІВКИ** – віршовані побажання – поздоровлення щастя й здоров'я всім членам сім'ї, добробуту і розквіту господарства. Виконувались вони при тій же нагоді календарно-обрядового циклу зимового періоду, але, на відміну від колядок, – окремими особами індивідуально.

Після ритуального миття на річці вся сім'я поверталася в хату. Газдиня з дійником або відром річкової води, зайшовши в хату, віншувала:

Вінчуютъ вам шытко добре, што од Бога пожадате – щеша, здравля, гоїне божске пожегнаня. Я вам несу масло, сыр, а вашим коровічкам жыр.

(с. Олька).

За старовинним звичаєм в день Святого вечора господар з господинею або з найстаршим сином перш, ніж сісти за святовечірній стіл, ішли із запаленою свічкою в стайню годувати худобу. Зайшовши в стайню, газда звертався до худоби з такою віншівкою:

Я вам вінчуютъ на Боже народження гоїніше, покойніше, здравше, веселше, жебы зме ліпші роки зажили, як зме їх прежили, жебы зме мали масла ванічки, бичкы, телічки

(с. Гелцманівці).

Нагодувавши худобу в підвечір Святого вечора, газда із зв'язкою соломи або сіна

▲ Колядники, Збїй, 1934.

А з комина діра, жебы сте робили вешіля.

(с. Лєгнава)

Так само і деякі дитячі віншівки неслися в гуморному тоні:

Вінчуютъ вам, вінчуютъ, на тот Новый рік,
Жебы вам вылетіт з пеца правый бїк,
А з комина рура, жебы вам остала дівка груба!

(с. Хмельова)

Вінчуютъ вам, вінчуютъ,
Жебы сте тівко мали телічок,
Як на хыжі кычок,
Жебы сте мали тівко бычків,
Як г ліші бучків.

(м. Свидник)

Вінчуютъ, вінчуютъ, на пецу колачі чуютъ.
Дай, Боже, вылітзі а шыткы їх поїстзі.

(м. Свидник)

Після Святої вечері з довгими, заздальгідь підготовленими лісковими прутами – *щедраками*, ходили по селі школярі-колядники, які, заколядувавши, залишали господареві стільки ліскових прутів, скільки худоби було на господарстві. Одержавши від колядників-щедраків ліскові пруті, господар, для успішного ведення господарства, ганяв їх по дворі, примовляючи: *Скач, бычку, скач, на телічку!* (м. Свидник), а в Ольці – *Скач, бычку, на телічку, а цапку на козычку!* Саме цими лісковими прутами, яких наділяли магічними властивостями, що мали забезпечити здоров'я та приплід рогатої худоби, пастухи вперше в день святого Юрія виганяли худобу на пасовисько.

В селі Якуб'яни ходили *щедраки* з прутами, кождому газдові по еден прут давали, а зато грайцары доставали. Даколи брали лем овес до цідилка, вінчували:

Вінчуютъ, вінчуютъ, на пецу колачі чуютъ,
Кебы ем з них коштовав, іші ліпше ем вінчовал.

Якщо за щедрування не отримали жодної нагороди, то з гнівом відказували:

▲ Колядники, Якуб'яни, 1960. Фото: Ярослава Шуркала.

Прескочыла лышка вовка,
Жебы шы вам не уродила ані една половка.
А знов у Завадці, що на Спишу, після вінчування щедракувальники застерігали:

Дайте же нам, дайте, чо нам мате дати,

Бо вам стріжкы вистріжеме,
А пуд ножкы постеліме,
Бо нам зима статъ.

Колядки та віншівки були поширені на всій території Північно-Східної Словаччини і були невід'ємною складовою частиною різдвяно-новорічної обрядовості. В своїй основі, як і в різдвяно-новорічній обрядовості взагалі, вони виражали споконвічні стремління людини до щедроті, добробуту, здоров'я, злагоди і любові.

Надія ВАРХОЛ – Йосиф ВАРХОЛ.

В цьому номері газети, крім власних теренних записів Надії Вархол та Йосифа Вархола, публікуються і записи інших записувачів з архіву СНМ-Музею української культури в Свиднику. **Примітка редакції.**

